

Beknopte historie van het wilde zwijn in Nederland

Elio Pelzers

De geschiedenis van het wilde zwijn in Nederland is door recent archiefonderzoek goed bekend. In deze bijdrage wordt in vogelvlucht een historisch overzicht van de soort gegeven. Eén gesloten wildbaan, de Hoge Veluwe, komt in detail ter sprake als voorbeeld van de vele Veluwse omrasterde wildbanen. Dat de Nederlandse zwartwildsituatie niet los kan worden gezien van de buitenlandse, wordt aangetoond in een paragraaf over het Reichswald nabij Kleef.

Historie tot 1900

Eeuwenlang genoot het wilde zwijn *Sus scrofa* in Nederland een zekere mate van bescherming binnen het jachtrecht. De jacht op grofwild was vóór 1800 meestal het recht van een kleine groep vooraanstaanden. Het jachtreglement in de baronie van Breda van 31 augustus 1751 gaf bij-

voorbeeld duidelijk aan: *"In sonderheid sal niemand, van wat qualiteit hij zij, sig onderstaan te jagen, veel min te schieten op enig grofwild, rood of swart, in s'heeren bosschen of elders in den lande van Breda"*. De boerenbevolking verzette zich vanwege landbouwschade veelvuldig tegen deze wettelijke bescherming. Volgens De Rijk (1987) was het rond 1800 definitief gedaan met de wettelijke bescherming van het wilde zwijn. Het Jachtgerecht in de provincie Utrecht bepaalde in oktober 1761 dat een beperkte groep jagers zwijnen mocht schieten vanwege landbouwschade. Ook daarna bleven echter klachten over varkensschade terugkeren, bijvoorbeeld in juni 1768 door bewoners van Groenekan.

De afnemende wetsbescherming, de toenemende jachtdruk en het verdwijnen van geschikte leefgebieden door onder meer ontbossing, deed het aantal wilde varkens in Nederland teruglopen. In het begin van de negentiende eeuw hield zich alleen op de Veluwe standwild op. Maar ook hier was het een bekeken zaak. Pogingen rond 1818 om op het Kroondomein Het Loo wilde zwijnen uit te zetten leverden geen resultaat op. De soort kon zich in Nederland niet meer als standwild handhaven. De negentien-

Het wilde zwijn kan men beschouwen als de eerste geslaagde herintroductie van een verdwenen diersoort in Nederland. Foto Willem Vergoossen.

de-eeuwse wetgever vond de aanwezigheid van het wilde zwijn hier ongepast. Wel vertoonden zich geregeld zwervers afkomstig uit onze buurlanden in Nederland.

Vooraf in Limburg kwamen in de tweede helft van de negentiende eeuw nog veel zwijnen de grens over. Rond de Meynweg, gelegen ten oosten van Roermond, vormde zich zelfs een lokale populatie. De verschijning van een wild zwijn in die tijd was voor een plaatselijke gemeenschap een bijzondere gebeurtenis. Zo werd in 1883 door een zekere Naardus Caris een zwijn geschoten en vervolgens *"aan den burgemeester van Weert ten geschenke aangeboden waarop het voor een dubbeltje ten bate van de armen aan het publiek ter bezichtiging werd gesteld. Dit bracht de som op van f 100"*.

Nieuwe vestiging na 1900

Prins Hendrik zette in 1904 twee wilde zwijnen, afkomstig uit Duitsland, uit op het Kroondomein Het Loo. Dit leidde tot een protest van socialistische zijde in de Tweede Kamer. Er ontstond op het Kroondomein een flinke populatie zwijnen. Geregeld braken exemplaren uit, die vooral de boeren in Epe landbouwschade bezorgden. In de gemeenteraad van Epe liepen de emoties hierover soms hoog op. Ook uit de omheinde Varkensbaan van dr. A.G. Kröller ontsnapten wilde varkens. De uitgebroken dieren wisten soms door te dringen tot in de provincie Utrecht en het Gooi.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden door de Duitsers wilde zwijnen uitgezet op de Hoge Veluwe en in de Onzalige Bossen. Later ontsnapten tal van dieren uit het Kroondomein en de Hoge Veluwe, toen de rasters in het laatste oorlogsjaar beschadigd werden. Er huisden nu op grote delen van de Veluwe wilde zwijnen, die vanuit Duitsland nog eens versterking kregen. In de periode 1945-1950, maar ook nog daarna, kwam veel zwartwild vanuit Duitsland en België naar Nederland. De dieren wisten zelfs op Voorne en Schouwen-Duiveland te geraken. Litjens (1987) somt voor dit verschijnsel een aantal redenen op: de lage naoorlogse jachtdruk in onze buurlanden, de laatste oorlogshandelingen, het radicaal kappen van Duitse bossen en de ontginning van Duitse veen- en heidegebieden.

Recent zwartwildbeheer

Het wilde zwijn was in de jachtwet opgenomen onder schadelijk wild. Pas in de jaren vijftig en zestig werd, aanvankelijk nog aarzelend, op de Veluwe een begin gemaakt met een planmatig zwartwildbeheer. Er verzeen meer rasters, bijvoerplaatsen en lokale zwartwildbaantjes. De wettelijke positie van het wilde zwijn verbeterde in de jaren zeventig. Bovendien werd er steeds meer onderzoek aan de dieren verricht door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer.

De oprichting van een zwartwildbeheersadviescommissie in 1976 was een belangrijk moment in de geschiedenis van het wilde zwijn op de Veluwe. In deze commissie hebben tegenwoordigers uit de jacht, de landbouw en de natuurbescherming zitting. Haar voornaamste taak is advisering van de minister van landbouw en visserij over het zwartwildbeheer. De Grofwildvisie Veluwe, gepresenteerd in 1988, zal in de toekomst een belangrijk stempel gaan drukken op de wilde zwijnen van de Veluwe.

Op de Veluwe komen wilde zwijnen zowel voor in gesloten wildbanen als daarbuiten. De geschatte gemiddelde voorjaarsstanden tussen 1981-1988 bedroegen voor de vrije wildbaan circa 750 dieren en voor de gesloten wildbanen circa 1325 dieren. Daarnaast bevinden zich nog wilde zwijnen in het Meynweggebied, gelegen ten oosten van Roermond. Hier werd in 1986 door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer onderzoek verricht. Men telde toen in dit gebied zo'n 130 wilde varkens.

De Hoge Veluwe

Omstreeks 1917, maar waarschijnlijk eerder, zette dr. A.G. Kröller zwartwild uit in een omheinde wildbaan in het Hoenderlose Bosch. De dieren waren afkomstig uit de Harz en de Donaumonarchie. Ruim twee decennia later verdwenen de dieren uit het Hoenderlose Bosch vanwege de slechte financiële situatie van de familie Kröller. De Duitsers zetten in mei 1942 twee keilers en drie zeugen, afkomstig van Het Loo, uit op de Hoge Veluwe. In december 1944 telde men

11 zwijnen in het nationale park. De rasters werden in de laatste oorlogsmoanden beschadigd, waardoor de zwijnen naar buiten konden wisselen. Mede door aanvulling van de vrije wilddaan steeg het aantal dieren op de Hoge Veluwe naar circa 40 stuks in de tweede helft van 1946.

De beheerders vonden de aanwezigheid van zwartwild in verband met cultuurschade niet wenselijk. Pas omstreeks 1952 accepteerde men dit wild op de Hoge Veluwe. In 1955 werden 2 keilers en 3 zeugen van elders ingevoerd vanwege bloedversing. Ook leverde de Hoge Veluwe in 1961 en 1962 biggen aan de Velwezoo. De betrokkenen, onder meer leden van het grofwildgilde Sint Hubertus, schoten in 1957 tijdens speciaal gehouden drijfjachten veel tamgeworden zwijnen. Vooral de zeugen en biggen hadden hun schuwheid voor bezoekers verloren. Ze hielden zich vlak bij het voeruitdelende publiek op. Deze ontwikkeling was in de ogen van de beheerders ongewenst.

De voorjaarsstand in 1967 bedroeg circa 135 stuks; de aanwas schatte men in dat jaar op circa 165. Andere gegevens wijzen op een zomerstand in 1967 van 232 dieren. Na 1972 werd de stand sterk verlaagd. De varkenspest op de Veluwe in 1964 en 1965 ging aan het nationale park voorbij, maar in 1983 sloeg de ziekte op het Otterlose Zand toe. Slechts enkele dieren in het noordelijk cultuurgebied overleefden de varkenspest. In augustus 1985 werden 1 zeug en 6 biggen uit de Onzalige Bossen naar de Hoge Veluwe overgebracht om het bestand aan te vullen. De nagestreefde voorjaarsstand in 1989 bedroeg 35 stuks. Het zwartwildbeheer van De Hoge Veluwe levert een interessante geschiedenis op en laat opnieuw de enigszins tweeslachtige haat-liefde verhouding zien tussen mens en wild zwijn, die zo kenmerkend is voor beider verleden.

Langs de oostgrens

Door de eeuwen heen kwamen er vanuit Duitsland en België wilde zwijnen naar Nederland. Vanuit het Reichswald bij het Duitse Kleef wisselde geregeld zwartwild naar Noord-Limburg, het Rijk van Nijmegen of zelfs naar verder gelegen contreien. In de negentiende eeuw verdween het wilde zwijn, net als in Nederland, ook

in het Reichswald. Als jaar wordt, terecht of onterecht, 1853 genoemd.

Na de Tweede Wereldoorlog vond er een invasie van wilde zwijnen in de streken rond Nijmegen plaats. Het Reichswald werd als 'uitvalsbasis' gebruikt. Hoe kwamen deze dieren in dit bosgebied terecht? Volgens lokale Noord-Limburgse zegslieden had de Duitse rijksjagermeester Hermann Göring rond 1938 zwijnen in het Reichswald laten uitzetten. Veel waarschijnlijker is echter de stelling van Menzel (1967), dat de dieren in 1945 weer standwild werden en van elders kwamen, onder meer uit de Eifel. In de Eifel was het aantal wilde varkens door de ontwapening en de gebrekkige jachtorganisatie vlak na de capitulatie fors gestegen. Ze werden er na de oorlog fel bestreden, getuige een naoorlogs artikel van P. Loshausen uit 1950 in Decheniana: *"Das Schwarzwild der Eifel, seine Lebensweise und Bekämpfung"*.

Ook in andere Zuid-Nederlandse streken drongen wilde zwijnen door, afkomstig uit de Eifel en de Ardennen. In de bossen van Vaals en op de Meynweg bij Roermond handhaafden de dieren zich zelfs, zij het bij Vaals slechts tijdelijk. De aanwezigheid van de dieren leidde tot markante krantenjournalistiek. In de Maas en Roerbode van 8 april 1952 verscheen het verslag van een zwijnenjacht op de Meynweg onder de kop: *"Veldslag van een uur te Herkenbosch"*. Zo'n 30 jagers waren uit geheel Limburg komen opdagen. *"Het is een fantastisch jacht geworden, waarbij zij er in geslaagd zijn alle vier de indringers neer te leggen"*. Blijkbaar was men aan dit verschijnsel nog niet echt gewend.

Het voorjaarsbestand van het Reichswald in 1950 bedroeg 110 stuks (2,5 per 100 ha). Door dichtung van het raster en een verhoogd afschot hielden na circa 1960 de invasies in het Rijk van Nijmegen op. Tussen 1960-1965 was de gemiddelde geschatte voorjaarsstand in het Reichswald gedaald tot 58 stuks. In 1987 hielden zich in dit bosgebied in het voorjaar zo'n 50-60 dieren op. Ook tegenwoordig weten wilde zwijnen uit het Reichswald te ontsnappen naar Nederland.

Literatuur

Groot-Bruinderink, G.D., G. Kloeg & J. Wolkers, 1987. De Meinweg, een Limburgs grofwildbiotoop. De Nederlandse Jager, 92: 595-597.

Litjens, B.E.J., 1987. Het zwartwild in de vrije wildbaan van de Veluwe I. Uitgave Vereniging Wildbeheer Veluwe.

Menzel, K., 1967. Möglichkeiten der Wildhege und Jagd in einem geordneten Forstbetrieb dargestellt an einem Großversuch im Klever Reichswald. Dissertation Göttingen.

Pelzers, E., 1988. Het wilde zwijn *Sus scrofa* in Nederland voor de Tweede Wereldoorlog. Lutra, 31: 145-152.

Pelzers, E., 1989. Zwartwild in het Kroon domein, een terugblik. Het Edelhart 23 (3).

Rijk, J.H. de, 1987. Geschiedenis van het wilde zwijn in Nederland. Huid & Haar, 6: 18-23, 75-76.

Triomf na de zwijnejacht in het Loenensche Bosch 1946. Foto collectie G. Bloem.

E. Pelzers, bioloog en archiefonderzoeker, Lankforst 4668, 6538 KA Nijmegen.